

# Matan – Judaism Encounters Feminism

## Part I

### What is Feminism?

<https://en.wikipedia.org/wiki/Feminism>

### Models of Feminism in Tanakh?

#### מדרש אגדה (בובר) שמות פרשת שמות פרק ב סימן א

[א] וילך איש מבית לוי וגו'. ולאנה הלך, מלמד שהלך בעצת בתו, לפי שעמרם גדול הדור היה, כיון שראה גזירת פרעה הרשע אמר לשוא אנו עמלים, עמד וגירש את אשתו, ועמדו כולם וגרשו את נשותיהם, אמרה לו בתו אבא גזירתך קשה מגזרת פרעה הרשע, פרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות, פרעה לא גזר אלא בעולם הזה, ואתה [גזרית] בעולם הזה ובבא, פרעה הרשע ספק גזירתו קיימת, ספק לא, אבל אתה צדיק בודאי גזירתך קיימת, שנאמר ותגזר אומר ויקם לך (איוב כ"ב כ"ח), מיד עמד והחזיר את אשתו עמדו כולם והחזירו את נשותיהם. ולמה אמר ויקח ויחזיר מיבעי ליה, אלא מלמד שעשה לה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריזון, ואהרן ומרים מרקדין לפניו, ומלאכי השרת אומרים אם הבנים שמחה (תהלים קי"ג ט):

#### שמות פרק טו

(כ) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלות:  
(כא) ותען להם מרים שירו ליקוק כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: ס

#### במדבר פרק כז

(א) ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף ואלה שמות בנותיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה:  
(ב) ותעמדה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר:  
(ג) אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על יקוק בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו:  
(ד) למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו:  
(ה) ויקרב משה את משפטן לפני יקוק: ס  
(ו) ויאמר יקוק אל משה לאמר:  
(ז) כן בנות צלפחד דברת נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן:  
(ח) ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו:

#### שופטים פרק ד

(א) ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני יקוק ואהוד מת:  
(ב) וימכרם יקוק ביד יבין מלך כנען אשר מלך בחצור ושר צבאו סיסרא והוא יושב בחרשת הגוים:  
(ג) ויצעקו בני ישראל אל יקוק כי תשע מאות רכב ברזל לו והוא לחץ את בני ישראל בחזקה עשרים שנה: ס  
(ד) ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את ישראל בעת ההיא:  
(ה) והיא יושבת תחת תמר דבורה בין הרמה ובין בית אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט:  
(ו) ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה יקוק אלהי ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון:  
(ז) ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ונתתיהו בידך:  
(ח) ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך:  
(ט) ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אתה הולך כי ביד אשה ימכר יקוק את סיסרא ותקם דבורה ותלך עם ברק קדשה:

#### שמואל א פרק א

(א) ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה בן ירחם בן אליהוא בן תחו בן צוף אפרתי:  
(ב) ולו שתי נשים שם אחת חנה ושם השנית פננה והיא לפננה ילדים ולחנה אין ילדים:  
(ג) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחות ולזבח ליקוק צבאות בשלה ושם שני בני עלי חפני ופנחס כהנים ליקוק:  
(ד) ויהי היום ויזבח אלקנה ונתן לפננה אשתו ולכל בניה ובנותיה מנות:  
(ה) ולחנה יתן מנה אחת אפים כי את חנה אהב ויקוק סגר רחמה:  
(ו) וכעסתה צרתה גם כעס בעבור הרעמה כי סגר יקוק בעד רחמה:  
(ז) וכן יעשה שנה בשנה מדי עלתה בבית יקוק כן תכעסנה ותבכה ולא תאכל:  
(ח) ויאמר לה אלקנה אישה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך הלוא אנכי טוב לך מעשרה בנים:  
(ט) ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה ועלי הכהן ישב על הכסא על מזוזת היכל יקוק:

- (י) והיא מרת נפש ותתפלל על יקוק ובכה תבכה:  
 (יא) ותדר נדר ותאמר יקוק צבאות אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו ליקוק כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו:  
 (יב) והיה כי הרבתה להתפלל לפני יקוק ועלי שמר את פיה:  
 (יג) וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע ויחשבה עלי לשכרה:  
 (יד) ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין הסירי את יינך מעליך:  
 (טו) ותען חנה ותאמר לא אדני אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי ואשפך את נפשי לפני יקוק:  
 (טז) אל תתן את אמתך לפני בת בליעל כי מרב שיחי וכעסי דברתי עד הנה:  
 (יז) ויען עלי ויאמר לך לשלום ואלהי ישראל יתן את שלתך אשר שאלת מעמו:  
 (יח) ותאמר תמצא שפחתך חן בעיניך ותלך האשה לדרכה ותאכל ופניה לא היו לה עוד:  
 (יט) וישכמו בבקר וישתחו לפני יקוק וישבו ויבאו אל ביתם הרמתה וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה יקוק:  
 (כ) והי לתקפות הימים ותהר חנה ותלד בן ותקרא את שמו שמואל כי מיקוק שאלתיו:  
 (כא) ויעל האיש אלקנה וכל ביתו לזבח ליקוק את זבח הימים ואת נדרו:  
 (כב) וחנה לא עלתה כי אמרה לאישה עד יגמל הנער והבאתיו ונראה את פני יקוק וישב שם עד עולם:  
 (כג) ויאמר לה אלקנה אישה עשי הטוב בעיניך שבי עד גמלך אתו אך יקם יקוק את דברו ותשב האשה ותינק את בנה עד גמלה אתו:  
 (כד) ותעלה עמה כאשר גמלתו בפריים שלשה ואיפה אחת קמח ונבל יין ותבאהו בית יקוק שלו והנער נער:  
 (כה) וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי:  
 (כו) ותאמר בי אדני חי נפשך אדני אני האשה הנצבת עמכה בזה להתפלל אל יקוק:  
 (כז) אל הנער הזה התפללתי ויתן יקוק לי את שאלתי אשר שאלתי מעמו:  
 (כח) וגם אנכי השאלתהו ליקוק כל הימים אשר היה הוא שאול ליקוק וישתחו שם ליקוק: פ

### רות פרק ג

- (א) ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך:  
 (ב) ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את נעורתיו הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה:  
 (ג) ורחצת וסכת ושמת <שמלתך> שמלתיך עליך <וירדתי> וירדת הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות:  
 (ד) והי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתיו <ושכבת> ושכבת והוא יגיד לך את אשר תעשין:  
 (ה) ותאמר אליה כל אשר תאמרי <> אלי אעשה:  
 (ו) ותרד הגרן ותעש ככל אשר צותה חמותה:  
 (ז) ויאכל בעז וישת וייטב לבו ויבא לשכב בקצה הערמה ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב:  
 (ח) והי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שכבת מרגלתיו:  
 (ט) ויאמר מי את ותאמר אנכי רות ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה:  
 (י) ויאמר ברוכה את ליקוק בתי היטבת חסדך האחרון מן הראשון לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר:  
 (יא) ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה לך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את:

### אסתר פרק ד

- (י) ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי:  
 (יא) כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית לבד מאשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחייה ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום:  
 (יב) ויגידו למרדכי את דברי אסתר: פ  
 (יג) ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים:  
 (יד) כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות:  
 (טו) ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי:  
 (טז) לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונערתי אצום כן ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי:

## Feminism in the Talmud?

### תלמוד בבלי מסכת עירובין דף צו עמוד א

דתניא: מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים.

### Chagigah 16b

דבר אל בני ישראל וסמך בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות רבי יוסי ור' (ישמעאל) [שמעון] (ויקרא א, ב) מיתבי אומרים בנות ישראל סומכות רשות

The Gemara raises an objection to this from a *baraita*: “Speak to the children of [*benei*] Israel” (Leviticus 1:2). The word *benei* literally means: Sons of. And it states nearby: “And he shall place his hand on the head of the burnt-offering” (Leviticus 1:4), from which we learn that the sons of Israel place their hands, but the daughters of Israel do not place them. Rabbi Yosei and Rabbi Yishmael say: It is optional for the daughters of Israel to place their hands. They may place their hands if they so choose, although they are not obligated to do so.

אמר רבי יוסי סח לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים ואי ס"ד סמיכה בכל כחו בעינן משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים אלא לאו ש"מ לא בעינן בכל כחו

**Rabbi Yosei said:** The Sage **Abba Elazar** related to me the following incident: **On one occasion, we had a calf for a peace-offering, and we brought it to the Women’s Courtyard, and women placed their hands on it. We did this not because there is an obligation of placing hands in the case of women, but in order to please the women, by allowing them to sacrifice an offering, in all of its particulars, as men do. Now, if it enters your mind that we require placing hands with all one’s strength, would we perform work with consecrated offerings in order to please the women? Placing one’s hands forcefully on an animal is considered performing work with it, and if one does it without being obligated to do so, he has thereby performed work with an offering. Rather, isn’t it correct to conclude from this that we do not require placing hands with all one’s strength?**

### תלמוד בבלי ברכות י

הנהו בריוני (במדרש תהלים קד: ההוא מין) דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא. הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו (בכ"י מינכין: שמתניהו בעא לאבדינהו). אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? משום דכתיב {תהלים ק"ד} "יתמו חטאים"?! מי כתיב "חוטאים"?! "חטאים" כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא - "ורשעים עוד אינם". כיון דיתמו חטאים, ורשעים עוד אינם? אלא בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה, ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

### תלמוד בבלי עירובין נג

רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא. אשכחא לברוריה. אמר לה: באיזו דרך נלך ללוד? אמרה ליה: גלילי שוטה! לא כך אמרו חכמים "אל תרבה שיחה עם האשה"?! היה לך לומר "באיזה ללוד"!

## Feminism in the Rishonim?

### רא"ש מסכת ראש השנה פרק ד

אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין והתניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע. אמר אביי לא קשיא הא ר' יהודה והא ר' יוסי ור"ש. דתניא בני ישראל סומכין ולא בנות ישראל סומכות דברי ר' יהודה ר' יוסי ור"ש אומרים נשים סומכות רשות והיה אומר ר"ת אף על פי שסתם תנא דמתני' כרבי יהודה הלכה כר' יוסי דנימוקו עמו \*ואמר' נמי בפרק המוצא תפילין (דף צו א) דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין. ואשתו של יונה היתה עולה לרגל. ומעשה רב. וכן ההוא עובדא דפרק אין דורשין (דף טז ב) הביאוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים כדי לעשות נחת רוח לנשים. וגם היה אומר ר"ת דנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא. אף על פי שהן פטורות ואין כאן משום ברכה לבטלה\*\* וכתבתי ראיתי בפרק קמא דקידושין (סי' מט) אמתני' דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. וכן כתב הר"ץ גיאות ז"ל דהלכה כרבי יוסי דאמר רשות. וברשות יכולין לברך על כל המצות.

### שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן פח סעיף א

כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, (א) כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. (ב) א ואח"כ בטלו (ג) אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל קרי מותר בד"ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, \* <א> וכן פשט (ד) [א] המנהג. הגה: יש שכתבו שאין לאשה (ה) נדה בימי ראיתה ליכנס לבית הכנסת (ו) או להתפלל או ב להזכיר השם או ליגע בספר, (הגהות מיימוני פ"ד) וי"א שמותרת בכל, וכן עיקר (רש"י הלכות נדה), (ז) אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, ג בימים (ח) נוראים וכה"ג, שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין <ב> לילך לבהכ"נ כשאר נשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ (פסקי מהרא"י סי' קל"ב)

## Can Women Become Obligated like Men?

### תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד א

חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן.

זה הכלל: כל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

### תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

וכל מצות עשה שהזמן גרמא - אנשים חייבין, ונשים פטורות, וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין. וכל מצות לא תעשה, בין שהזמן גרמא בין שלא הזמן גרמא - אחד האנשים ואחד הנשים חייבין

### תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ עמוד ב

אמר ליה רבינא לרבא: נשים בברכת המזון, דאורייתא או דרבנן? למאי נפקא מינה - לאפוקי רבים ידי חובתן. אי אמרת דאורייתא - אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, [ואין] אמרת דרבנן - הוי שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר - אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

### מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות פסח סימן תפט סעיף א

נשים פטורין מספיר' דהוי מ"ע שהז"ג (רמב"ם וכ"כ בזוהר תצו' ע' ש"ט) ומיהו כבר שווי' עליהו חובה:

### משנה ברורה סימן תפט

(ג) מתחילין לספור וכו' - ונשים ועבדים פטורות ממצוה זו דהוי מ"ע שהזמן גרמא וכתב המ"א מיהו כבר שוויא עליהו חובה וכמדומה דבמדינותינו לא נהגי נשי כלל לספור וכתב בספר שולחן שלמה דעכ"פ לא יברכו דהא בודאי יטעו ביום אחד וגם ע"פ רוב אינם יודעים פירוש המלות:

### ערוך השולחן אורח חיים סימן תפט

הנשים פטורות משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ומכל מקום נהגו לברך ולמנות ככל מצות עשה שהזמן גרמא שהנשים נוהגות כשופר וסוכה ולולב:

### מנחת חינוך מצוה שו

ונשים ועבדים פטורים ממצוה זו דהוי מ"ע שהז"ג ועמג"א כתב דהאידינא שווייא עליהו חובה. וד"ז צ"ע והוא דבר חדש דנשים אם קבלו עליהם לעשות מ"ע שהם פטורין יתחייבו מפני דשוויא עליהו חובה ולא ראיתי כן בשום מקום ואינו דומה לתפלת ערבית עיין בראשונים וכאן יש דיעות דאסור להו לעשות מ"ע שהז"ג ולכ"ע אינו מצוה כלל והיאך ישוויי' חובה. ולא ידעתי מוצא הדברים של ד' המג"א.

## Rabbi Gideon Rothstein, Tradition, The Roth Responsum on the Ordination of Women

Roth concedes all of this. No egalitarian rabbi, he condemns the Conservative decision to count women in general in a *minyan*. Women do not share a man's obligation for public prayer, and therefore cannot join them in forming a *minyan* or leading them in public prayer. But Roth has a novel construct for dealing with this troublesome halakhic reality. If women *obligate themselves* in these *mitsvot*, he argues, they are the equal of the men in obligation and can "be *motsi*" them. Thus those women who obligate themselves in *tefillah be-tisbbur*—and only those women—would count in a *minyan* and qualify as a cantor. Undertaking such an obligation would be a requirement for entering the ordination program.

Roth tries to develop this concept of being "self-obligated" on the basis of a statement in the laws of counting the *omer* by *Magen Avraham*, Rabbi Abraham ben Hayyim Halevi Gumbiner. *Magen*

A further problem with Roth's thesis has to do with his primary source, *Magen Avraham*. The simplest reading of *Magen Avraham* is that he is only describing the reality of his time. That is, even though women had the option of not performing this time-bound *mitsvah*, he notes that they have nonetheless undertake it as an obligation. But even if we read him as saying that a new obligation for women has been created because of women's continual performance of this *mitsvah*, we would have something that is far from Roth's thesis that any particular woman can at any particular time instantaneously create an obligation upon herself. *Magen Avraham* clearly does not base his decision about obligation on specific women, but on the general custom among women of his time. Roth would therefore have to show a general acceptance of public prayer by women before he could use *Magen Avraham* as a source for his construct. Such general acceptance simply does not exist.

One could perhaps argue that *Magen Avraham* is saying that obligations can be created by revelation, legislation, or custom, and that therefore all women are now obligated. But, as we have noted above, to say that the obligation created by custom is equivalent to the obligations created by revelation—and stronger than that created by rabbinic legislation—is an unwarranted jump of logic, with no basis in *Magen Avraham* at all. It becomes even less plausible when we recall that a self-imposed obligation can be removed at any time through *hattaret neder*, an option hardly available to those with other-imposed obligations. The linchpin of Roth's argument is missing.